SANOAT KORXONALARINING ATROF-MUHITGA TA'SIRI

Bahodirova Mushtariy Amirxamza qizi
Namangan davlat pedagogika instituti talabasi, O'zbekiston
Egamberdiyeva Roxatoy Mamajanovna
Namangan davlat pedagogika institute o'qituvchisi,O'zbekiston
Email: roxatoye@gmail.com.

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23980666***

Annotatsiya. *Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida sanoat korxonalari ishlab chiqarish, iqtisodiy o'sish va aholi bandligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kimyo majmualari, metallurgiya korxonalari va issiqlik elektr stansiyalaridan chiqarilayotgan zaharli gaz va changlar, jumladan uglerod, oltingugurt va azot oksidlari hamda simob, qo'rg'oshin, kadmiy kabi elementlar atrof-muhit ifloslanishining asosiy sababchisi hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *sanoat korxonalari, atrof-muhit, ekologik ifloslanish, havo ifloslanishi, suv resurslari, tuproq degradatsiyasi, barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot.*

Abstract*: Industrial enterprises play a significant role in the development of modern society by contributing to production, economic growth, and employment. Scientific studies indicate that toxic gases and dust emitted by chemical complexes, metallurgical enterprises, and thermal power plants, including carbon, sulfur, and nitrogen oxides, as well as elements such as mercury, lead, and cadmium, are among the major causes of environmental pollution.*

Keywords*: industrial enterprises, environment, environmental pollution, air pollution, water resources, soil degradation, sustainable development, green economy.*

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida sanoat korxonalari ishlab chiqarish, iqtisodiy o'sish va aholi bandligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. 2026-yil 1-may holatiga O'zbekistonda 61,4 mingta sanoat korxonasi faoliyat yuritmoqda, ular asosan oziq-ovqat, nometall mineral mahsulotlar, kiyim-kechak va metall buyumlar ishlab chiqarish sohalarida joylashgan. Biroq bu korxonalarning faoliyati atrof-muhitga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatib, ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelmoqda. Ushbu muammo hozirgi kunda global ahamiyat kasb etib, barqaror rivojlanish tamoyillari asosida yechim topishni talab qilmoqda.

Havo ifloslanishi; Metallurgiya, kimyo va energetika sohasidagi korxonalar atmosferaga zaharli gazlar (CO_2, SO_2, NOx), chang va og'ir metallar chiqindilarini tashlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kimyo majmualari, metallurgiya korxonalari va issiqlik elektr stansiyalaridan chiqarilayotgan zaharli gaz va changlar, jumladan uglerod, oltingugurt va azot oksidlari hamda simob, qo'rg'oshin, kadmiy kabi elementlar atrof-muhit ifloslanishining asosiy sababchisi hisoblanadi. Toshkent viloyati misolida Olmaliq, Angren va Ohangaron shaharlari eng ko'p ifloslantiruvchi chiqindi chiqaradigan hududlar sifatida qayd etilgan bo'lib, ushbu shaharlarda nafas yo'li, asab va o'sma kasalliklari bilan kasallanish darajasi boshqa hududlarga nisbatan yuqori. Shu sababli 2024-

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© "**Smart Quill Publishing" nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

yilda Toshkent shahrining Chilonzor, Sergeli va Yangihayot tumanlarida 160 dan ortiq korxonaga chang-gaz tozalash uskunalarini o‘rnatish to‘g‘risida ogohlantirish xatlari berilgan.

Suv resurslarining ifloslanishi; Ishlab chiqarish jarayonida hosil bo‘lgan sanoat oqava suvlari to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki yetarli tozalanmasdan daryo va ko‘llarga oqizilishi natijasida suv ekotizimlariga zarar yetkazadi. O‘zbekistonda atrof-muhitga ta’sir ko‘rsatuvchi I va II toifadagi 93 sanoat korxonasida lokal oqova suv tozalash inshootlarini qurish yoki rekonstruksiya qilish zarurati aniqlangan. Toshkent shahridagi tekshiruvlar davomida 115 ta korxonadan kimyoviy tahlil namunalari olinib, ulardan 44 tasida me’yordan ortiq ifloslangan moddalar aniqlangan, 72 ta korxonada esa ochiq suv havzalariga iflos oqova chiqarilishi qayd etilgan

Tuproq degradatsiyasi; Qattiq chiqindilar, kimyoviy moddalar va og‘ir metallarning tuproqqa singishi uning unumdorligini pasaytiradi hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari sifatiga salbiy ta’sir qiladi. Tadqiqotlarga ko‘ra, sanoat chiqindilari ta’sirida tuproqdagi umumiy oltingugurt miqdori fon ko‘rsatkichidan bir necha barobar oshib ketishi, natijada meva daraxtlarining (olma, o‘rik, bodom) o‘sishi sekinlashishi, barglarida dog‘, shish va kuyish belgilari paydo bo‘lishi kuzatilgan

Aholi salomatligiga ta’siri va bioxilma-xillik; Atrof-muhitning ifloslanishi ekotizimlarning buzilishiga, o‘simlik va hayvonot dunyosi turlarining kamayishiga olib keladi. Shu bilan birga, sanoat korxonalari ko‘p to‘plangan hududlarda aholi orasida nafas yo‘li, asab tizimi va onkologik kasalliklarning ko‘payishi ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan.

Muammoni hal qilish yo‘llari;Ekologik toza texnologiyalarni joriy etish; chiqindilarni qayta ishlash va utilizatsiya qilish tizimini rivojlantirish; sanoat korxonalarida tozalash inshootlarini o‘rnatish; ekologik qonunchilikni qat’iylashtirish va nazoratni kuchaytirish; ekologik xavfli korxonalarni shahar tashqarisidagi sanoat zonalariga ko‘chirish; “yashil iqtisodiyot” tamoyillariga o‘tish. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi 16-sonli farmoniga muvofiq, ekologik jihatdan xavfli va energiya sarfi yuqori korxonalarni modernizatsiya qilish hamda bosqichma-bosqich shaharlar tashqarisiga ko‘chirish bo‘yicha davlat dasturi amalga oshirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalarining atrof-muhitga ta’siri murakkab va ko‘p qirrali muammo bo‘lib, uni hal etish davlat, korxonalar va jamiyatning birgalikdagi harakatlarini talab qiladi. Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda ekologik nazorat va monitoring tizimi izchil kuchaytirilmoqda, biroq muammoning to‘liq bartaraf etilishi uchun ekologik toza texnologiyalar, qat’iy qonunchilik va uzluksiz nazorat zarur. Faqat shu yo‘l bilan ekologik xavfsizlikni ta’minlab, barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. — Qabul qilingan: 9-dekabr, 1992-yil (keyingi tahrirlar bilan).

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston–2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash va ‘yashil iqtisodiyot’ yili”da amalga oshirish to‘g‘risida”gi 16-sonli Farmoni. — Qabul qilingan: 30-yanvar, 2025-yil.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© “**Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Sanoat korxonalari soni va tarmoqlar kesimidagi taqsimoti bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar. — stat.uz. Ma’lumot sanasi: 1-may, 2026-yil (saytga murojaat qilingan sana: 24-sentabr, 2026-yil).

4. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi / milliy qo‘mitasi. Sanoat korxonalarida ekologik monitoring va nazorat natijalari to‘g‘risida axborot. — gov.uz (saytga murojaat qilingan sana: 24-sentabr, 2026-yil).

5 “Toshkentning uchta tumanidagi 160 ta korxona changni ushlab qoluvchi filtrlar o‘rnatishga muhtoj”. — Kun.uz. 23-yanvar, 2024-yil.

6. “Toshkentdagi ekologik jihatdan xavfli 87 ta korxona shahardan tashqariga ko‘chiriladi”. — Advice.uz.19-yanvar, 2026-yil.

7. Xusanova K. Toshkent viloyatida nozogeografik vaziyatga ta’sir etuvchi omillar. — journals.nuu.uz (saytga murojaat qilingan sana: 24-sentabr, 2026-yil).

8. Xoliqulov Sh.T., Yaqubov T.B., Botirova F.T. Sho‘rtangazkimyo majmuasi faoliyatining tabiiy landshaftlar ekologik holatiga ta’siri . “Sanoatda raqamli texnologiyalar” jurnali, 2-jild, №2, iyun 2024-yil. — ojs.qmii.uz.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© “**Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**